

Савчук Олена Олександрівна

кандидат юридичних наук, доцент закладу вищої освіти кафедри права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3299-7936>

Бутенко Віктор Борисович

керівник Щастинської окружної прокуратури Луганської області, асистент кафедри права Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7626-5839>

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНІСТІ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ

Анотація. У роботі проаналізовано норми Конституції України щодо питання безпечного для життя і здоров'я довкілля. Наголошено на тому, що всі природні ресурси є об'єктами права власності Українського народу, а держава виступає регулятором таких відносин. Робиться акцент на важливості аналізу міжнародного законодавства у цій царині, напрацьованого європейського досвіду задля можливості впровадження національного законодавства. Так, можливостями щодо підтримання нормального стану довкілля, заощадливого ставлення до природних ресурсів та навколишнього природного середовища в цілому для нашої держави пропонується розглядати альтернативні, ресурсозберігаючі, безвідходні або маловідходні технології та використання відновлювальних джерел енергії.

Конституційні права людини і громадянина закріплені у Конституції України, є невідчужуваними та непорушними. Так, ст. 13 Основного закону України «Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією».

А це означає, що конституційні екологічні права займають одне з важливих місць у системі конституційних прав і свобод людини та громадянина в Україні, а також направлені на задоволення потреб, пов'язаних з життям і здоров'ям людини.

Метою статті є аналіз, розробка та впровадження економічних реформ і спрямування до Європейського союзу, яке передбачає дотримання екологічно орієнтованого розвитку економіки, що неможливо без активізації інноваційно-інвестиційних процесів. Розвиток економіки України та розв'язання існуючих еколого-економічних проблем має ґрунтуватися на екологічно орієнтованій інноваційній діяльності.

Ключові слова: довкілля, інновації, інноваційність, конституційні права, право на безпечне довкілля.

Постановка проблеми. Відповідно до ч. 1 ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Стаття 50 Основного закону України встановлює, що кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди, а також кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Зазначена проблема розглядалася у багатьох наукових

роботах. Зокрема, їй приділено увагу у роботах Кобецької Н. Р., Шемшученко Ю. С., Павлової О. В., Грушкевича Т. В., Дейнеги М. А., Валевської О. А. та інших. Але багато проблем щодо правового забезпечення інноваційності права на безпечне для життя і здоров'я довкілля і зараз залишаються не достатньо розробленими.

Мета роботи полягає у визначенні проблемних питань правового забезпечення інноваційності права на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Викладення основного матеріалу. На переконання Н. Р. Кобецької [1, с. 12] головною особливістю екологічних прав людини і громадянина є призначення зазначеної категорії прав, спрямованих на задоволення потреб та забезпечення ре-

алізації інтересів громадян в екологічній сфері. На її думку, акцентування уваги на трактуванні спрямованості екологічних прав на задоволення потреб громадян у галузі використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки певною мірою більше характеризує права громадян по використанню природних ресурсів.

Наголошуючи на конституційному закріпленні права громадян на безпечне навколишнє природне середовище, Ю. С. Шемшученко [2, с. 121] вказує на можливість стимулювання екологічної діяльності держави та її органів. На його думку, для того, хто володіє цим правом, воно не тільки встановлює вид і обсяг його поведінки, а й передбачає можливість вимагати відповідної поведінки від інших фізичних і юридичних осіб, а в необхідних випадках вдаватися до допомоги держави в забезпеченні відповідного права.

Крім того, необхідно розуміти, що якість довкілля є не тільки важливою ознакою права громадян на безпечне для їх життя та здоров'я навколишнє природне середовище, а й юридичним критерієм і важливою правовою гарантією реалізації їх права на екологічну безпеку. Нині назріла необхідність піднесення правових ідей про право громадян на екологічну безпеку на дещо вищий «щабель» у зв'язку з орієнтацією України на вступ до ЄС. Причому треба зазначити, що це право, як окрема ланка правових можливостей фізичних осіб, у рамках ЄС не легалізоване і у концептуальному відношенні не є загально визнаним. Тож першочерговим завданням представників нашої держави у міжнародних організаціях є ініціювання постановки питання про піднесення зазначених правових принципів на рівень європейського, а згодом і міжнародно-правового регулювання [3].

Адже успішне формування інноваційної сфери є наслідком політичних і соціальних умов, що складаються в суспільстві. Вивчення досвіду створення і функціонування інноваційної сфери в розвинених країнах дозволяє стверджувати, що роль держави у вирішенні виникаючих проблем є визначальною. Вона полягає в першу чергу в формуванні ефективної інноваційної політики, в правильному визначенні її пріоритетів, стратегії і механізмів втілення, які повинні бути сконцентровані на технологічному оновленні виробничого апарату, на прогресі знань і кваліфікації персоналу, на задоволенні потреб ринку в продукції високої науково-технічного рівня.

У 2015 році держави-члени ООН прийняли новий Порядок денний – сміливу глобальну програму із забезпечення сталого майбутнього до 2030 р. На заміну «Цілям розвитку тисячоліття» (2000-2015) розроблено нові 17 принципів сталого розвитку «Цілі сталого розвитку» (2016-2030) щодо забезпечення збалансованості всіх трьох компонентів: економічного, соціального та екологічного. У Порядку денному ООН оголошено про готовність зберегти планету від деградації, насамперед за допомогою впровадження раціональних моделей споживання і виробництва, раціонального використання природних ресурсів та вжиття

невідкладних заходів у боротьбі з екологічною кризою. Цілі сталого розвитку також покликані сприяти переходу до нових моделей економіки. У зв'язку з цим, у контексті стратегії сталості в світі великого поширення як в теорії, так і на практиці отримали нові моделі економіки, пов'язані з урахуванням екологічних факторів: зелена економіка (green economy), економіка зеленого зростання (green growth), низьковуглецева економіка (low-carbon economy), біоекономіка (bioeconomy), синя економіка (blue economy) тощо. [4, с. 35]

Варто погодитися з тезою про те, що екологічні права включають також певні можливості поведінки щодо цих природних благ, спрямовані на підтримання нормального стану довкілля, домагання від інших суб'єктів належного виконання обов'язків і т. ін. [5, с. 301].

На сьогоднішній день такими можливостями щодо підтримання нормального стану довкілля, заощадливого ставлення до природних ресурсів та навколишнього природного середовища в цілому, є альтернативні [6], ресурсозберігаючі, безвідходні або маловідходні технології та використання відновлювальних джерел енергії.

Необхідно відмітити, що сьогодні міжнародною спільнотою досить часто використовується поняття «екологічна держава» для визначення високого рівня розвитку та дотримання екологічно-правових норм у державі. Екологічна держава – це не що інше, як елемент конституційної держави, поряд із суверенною, демократичною, соціальною та правовою державою, визначеною ст. 1 Конституції України. З точки зору конституціоналізму екологічну державу можна охарактеризувати як форму конституційної держави, яка визначена в Основному Законі України як її екологічна функція, що забезпечує екологізацію громадянського суспільства та екологічну демократію як запоруку сталого розвитку, пріоритет екологічних інтересів за рахунок закріплення в національному законодавстві екологічних прав та обов'язків й офіційної екологічної політики держави. Екологічну державу можна характеризувати як принцип державного ладу, який визначає його спрямованість на забезпечення екологічних інтересів громадянського суспільства та обов'язку щодо їх дотримання [7].

Для України важливою складовою політики держави із забезпечення сталого розвитку екологічної політики є реалізація Стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року [8]. Як зазначається в останньої: «основними причинами, що зумовлюють незадовільний стан якості атмосферного повітря в населених пунктах, спричиняють концентрацію парникових газів в атмосфері, є недотримання суб'єктами господарювання норм природоохоронного законодавства та низькі темпи впровадження новітніх технологій. З метою поліпшення якості атмосферного повітря та посилення реагування на наслідки зміни клімату і досягнення цілей сталого низьковуглецевого розвитку всіх галузей економіки Україна має забезпечити виконання ратифікованих міжнародних документів щодо

протидії зміні клімату та поліпшення якості атмосферного повітря». Крім того, у Стратегії також наголошується на зміні клімату, як одній з основних проблем світового розвитку з потенційно серйозними загрозами для глобальної економіки та міжнародної безпеки внаслідок підвищення прямих і непрямих ризиків, пов'язаних з енергетичною безпекою, забезпеченням продовольством і питною водою, стабільним існуванням екосистем, ризиками для здоров'я і життя людей.

Процеси глобалізації та суспільних трансформацій підвищили пріоритетність збереження довкілля, а отже, потребують від України вжити термінових заходів. Протягом тривалого часу економічний розвиток держави супроводжувався незбалансованою експлуатацією природних ресурсів, низькою пріоритетністю питань захисту довкілля, що унеможливлювало досягнення збалансованого (сталого) розвитку – як зазначається у Стратегії.

Закон України про «Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» Стратегічними пріоритетними напрямками інноваційної діяльності на 2011-2021 роки поряд з іншими визначає широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища (ч. 6 ст. 4)

Важливим кроком на шляху вирішення проблеми зміни клімату є розробка Стратегії низьковуглецевого розвитку України до 2050 року [9]. Стратегія розроблена на виконання міжнародних зобов'язань України згідно з пунктом 19 Статті 4 Паризької угоди, пунктом 35 Рішення 1/CP.21 Конференції Сторін Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, а також на виконання розпоряджень Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2016 р. № 932-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року» та від 28 березня 2018 р. № 244-р «Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2018 рік». Метою Стратегії є визначення стратегічних напрямів переходу економіки України на траєкторію низьковуглецевого зростання на засадах сталого розвитку відповідно до національних пріоритетів.

Нещодавно, Міністр економіки Олексій Любченко під час зустрічі з Комісаром Європейської

Комісії з питань навколишнього середовища, океанів і рибальства Віргініусом Сінкявічюсом наголосив на тому, що Україна поділяє цілі ЄС у кліматичній політиці та заходи в рамках Європейського Зеленого Курсу.

Зокрема, заплановано зменшити викиди на 65% до 2030 року, у той час, як амбіція ЄС обмежується 55%. Загалом Україна віддана своїм євроінтеграційним цілям і у формуванні державної політики у сферах енергетики та енергоефективності орієнтується на Угоду про асоціацію з ЄС, Договір про заснування Енергетичного Співтовариства, Паризьку Угоду та новий Європейський Зелений Курс. Спільною метою України і ЄС є кліматично нейтральна Європа.

Згідно останнього дослідження аналітичного центру Ember, Бурштинська ТЕС є найбруднішою електростанцією Європи, а Україна викидає отруйного пилу з вмістом важких металів більше, ніж всі країни ЄС, Туреччина та Західні Балкани разом узяті. Також в Європі Україна продукує 72% всіх викидів зольного пилу, 27% двоокису сірки та 16% оксидів азоту, а серед 30 найбільших джерел викидів двоокису сірки Україні належать 12 станцій.

На сьогодні впровадження економічних реформ і спрямування до Європейського союзу передбачає дотримання екологічно орієнтованого розвитку економіки, що неможливо без активізації інноваційно-інвестиційних процесів. Розвиток економіки України та розв'язання існуючих еколого-економічних проблем має ґрунтуватися на екологічно орієнтованій інноваційній діяльності.

Передумовою виходу з еколого-економічної кризи є розробка і впровадження інновації з високим ступенем екологічності та економічної ефективності (екологічні інновації).

Висновки. Отже, при аналізі викликів сьогодення у сфері довкілля стає зрозумілим необхідність та актуальність переходу до використання джерел з високою енергоефективністю й енергозбереженням в усіх сферах економіки. Беззаперечно вбачається потреба розробки та використання джерел енергії з низьким вмістом вуглецю, розробки джерел чистої електричної та теплової енергії.

Бібліографічні посилання

1. Кобецька, Н. Р. Екологічні права громадян України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 – Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право. К., 1998. 16 с.
2. Шемшученко Ю.С. Человек и его право на безопасную (здоровую) окружающую среду. Государство и право. 1993. № 10. С. 120-125.
3. Валецька О. А. Право громадян на екологічну безпеку: проблеми конституційно-правового забезпечення. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2012. № 4. С. 40-48.
4. Дейнега М. А. Недосконалість правового забезпечення «зеленої» економіки як засобу практичної реалізації концепції сталого природокористування. П'яте зібрання фахівців споріднених кафедр з проблем аграрного, земельного, екологічного, природоресурсного права та альтернативної енергетики : матер. Всеукр. наук. конф. (м. Одеса, 10-13 червня 2021 року) / відп. Ред. Т. Є. Харитонова, Х. А. Григор'єва. Одеса: Видавництво дім «Гельветика», 2021. 322 с.
5. Грушкевич Т. В. Правова природа конституційних екологічних прав. Університетські наукові записки. 2013. № 4. С. 293-304.
6. Савчук О. О. Правове регулювання екологічного підприємництва в Україні. III International Scientific Conference Anti-Crisis Management: State, Region, Enterprise, November 22th, 2019. Le Mans, France: Baltija Publishing. P. 136-138.

7. Павлова О. В. Правові засади формування екологічної держави за участю громадськості. Автореф. Дис. канд. юрид. наук. Харків, 2017. 20 с.
8. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28 лютого 2019 року №2697-VIII. Відомості Верховної Ради України від 19.04.2019. №16. Ст. 70.
9. Стратегія низьковуглецевого розвитку України до 2050 року. PRL: https://mepr.gov.ua/files/docs/Proekt/LEDS_ua_last.pdf

Reference

1. Kobets'ka, N. R. (1998) Ekolohichni prava hromadyan Ukrainy [Environmental rights of citizens of Ukraine] : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupin' kand. yuryd. nauk : spets. 12.00.06 Zemel'ne pravo; ahrarne pravo; ekolohichne pravo; pryrodoresursne pravo. K., 16 p. [in Ukr.].
2. Shemshuchenko, YU.S.(1993) Lyudyna ta yiyi pravo na bezpechne (zdorove) dovkillya. [Man and his right to a safe (healthy) environment.] Derzhava i pravo. №10. P. 120-125. [in Ukr.].
3. Valevs'ka, O. A. (2012) Pravo hromadyan na ekolohichnu bezpeku: problemy konstytutsiynopravovoho zabezpechennya. [Citizens' right to environmental security: problems of constitutional and legal support.] Naukovyy visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. №4. P. 40-48. [in Ukr.].
4. Deyneha, M. A. (2021) Nedoskonalist' pravovoho zabezpechennya «zelenoyi» ekonomiky yak praktychnoyi realizatsiyi kontseptsiyi stalo vykorystannya.[Imperfection of the legal support of the «green» economy as a means of practical implementation of the concept of sustainable nature management.] P'yate zibrannya fakhivtsiv spordinenykh kafedr z problem ahrarnoho, zemel'noho, ekolohichnoho, pryrodoresursnoho prava ta al'ternatyvnoyi enerhetyky : mater. Vseukr. nauk. konf. (m. Odesa, 10-13 chervnya 2021 roku) / vidp. Red. T. YE. Kharytonova, KH. A. Hryhor'yeva. Odesa: Vydavnytstvo dim «Hel'vetyka», 322 p. [in Ukr.].
5. Hrushkevych, T. V. (2013) Pravova pryroda konstytutsiynykh ekolohichnykh prav. [Legal nature of constitutional environmental rights.] Universytets'ki naukovy zapysky. №4. S. 293-304. [in Russ.].
6. Savchuk, O. O. (2019) Pravove rehulyuvannya ekolohichnoho pidpryyemnytstva v Ukraini. [Legal regulation of environmental entrepreneurship in Ukraine.] III Mizhnarodna naukova konferentsiya «Antykryzove upravlinnya: derzhava, rehion, pidpryyemstvo», 22 lystopada 2019 r. LeMan, Frantsiya: Baltija Publishing. S. 136-138. [in Ukr.].
7. Pavlova, O. V. (2017) Pravovi zasady formuvannya ekolohichnoyi derzhavy za uchastyu hromads'kosti.[Legal bases of formation of the ecological state with participation of the public.] Avtoref. Dys. kand. yuryd. nauk. Kharkiv. 20 s. [in Ukr.].
8. Pro Osnovni zasady (strategiyu) derzhavnoyi ekolohichnoyi polityky Ukrainy na period do 2030 roku [On the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the period up to 2030]: Zakon Ukrainy vid 28 lyutoho 2019 roku №2697-VIII. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy vid 19.04.2019. №16. St. 70. [in Ukr.].
9. Stratehiya nyz'kovuhletsevoho rozvytku Ukrainy do 2050 roku. [Strategy of low-carbon development of Ukraine until 2050.] PRL: https://mepr.gov.ua/files/docs/Proekt/LEDS_ua_last.pdf [in Ukr.].

**Savchuk Olena
Butenko Viktor**

THE LAW OF SECURITY INNOVATSIYNISTI RIGHT TO SECURITY FOR LIVING AND HEALTHY DOVKILLA

Abstract. The paper analyzes the norms of the Constitution of Ukraine on the issue of safe environment for life and health. It is emphasized that all natural resources are objects of property rights of the Ukrainian people, and the state acts as a regulator of such relations. Emphasis is placed on the importance of analyzing international law in this area, the European experience gained for the possibility of implementation in national law. Thus, the opportunities to maintain a normal state of the environment, economical treatment of natural resources and the environment in general for our country is proposed to consider alternative, resource-saving, zero-waste or low-waste technologies and the use of renewable energy sources.

The constitutional rights of man and citizen are enshrined in the Constitution of Ukraine, are inalienable and inviolable. Yes, Art. 13 of the Basic Law of Ukraine «Land, its subsoil, air, water and other natural resources located within the territory of Ukraine, natural resources of its continental shelf, exclusive (marine) economic zone are the property of the Ukrainian people. On behalf of the Ukrainian people, the rights of the owner are exercised by state authorities and local self-government bodies within the limits set by this Constitution. «

This means that constitutional environmental rights occupy one of the important places in the system of constitutional rights and freedoms of man and citizen in Ukraine, as well as aimed at meeting the needs related to human life and health.

The aim of the article is to analyze, develop and implement economic reforms and move to the European Union, which involves compliance with environmentally oriented economic development, which is impossible without the intensification of innovation and investment processes. The development of Ukraine's economy and the solution of existing ecological and economic problems should be based on ecologically oriented innovation activity.

Key words: environment, innovations, innovation, constitutional rights, right to safe environment.